

Magnée, Six, Alberda van Ekenstein, Regout, Welt, Bultman, Henri Smits, Van Lier, Insinger, Breuning, Franssen van de Putte, Van Roijen, De Bruyn, Muller, Prins, Van der Breggen, Viruly, Van Gennep, Van Zuylen van Nyevelt, Van Akerlaken, Van der Goes van Dirxland, Wertheim, Smits Van Oijen en Smitz.

Voor hebben gestemd de heeren Melvil van Lynden, De Vos van Steenwijk, Van Eysinga, Stork, Van Tienhoven, Vlieland Hein, Blijdenstein, Van Naamen van Eemnes, Moolenburgh, Coenen, Kappeyne van de Coppello, Huydecoper van Maarsseveen, Van Swinderen, Van Nispen, Blussé, Vening Meinesz, Van Welderen Rengers, Pijnappel, Van Nagell van Ampsen, Van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Hengst en de Voorzitter.

De vergadering wordt gesloten.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPORTEURS over de ontwerpen van wet:

1°. tot vaststelling der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889;

2°. tot aanleg van den spoorweg Warong Bandreg-Tjilatjap.

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Algemeene beschouwingen.

§ 1. Niet ter rechtvaardiging, maar slechts ter verklaring van het tijdstip der indiening van de begrooting, heeft de ondergeteekende melding gemaakt van zijn streven om haar reeds van den aanvang af zoo volledig mogelijk te maken. Mocht hij nogmaals tot de indiening van eene Indische begrooting hebben mede te werken, dan zal hij het mogelijke doen om het bij de comptabiliteitswet aangewezen tijdstip niet te overschrijden.

Met erkentelijkheid merkt de ondergeteekende op, dat ditmaal de te late indiening der begrooting geen ongunstigen invloed heeft gehad op de behandeling in de Staten-Generaal, vermits het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer veertien dagen vroeger is uitgebracht dan in het vorig jaar.

§ 2. Ofschoon de ondergeteekende geen goud heeft voor de bewering dat hetgeen in Bantam en elders op Java in den laatsten tijd is voorgevallen enkel het gevolg zijn zoude van ontevredenheid over den druk der belastingen, is ook bij niettemin van oordeel dat de inlandsche bevolking op Java, ten gevolge van de ongunstige omstandigheden der laatste jaren, den druk der belastingen meer moet gevoelen dan vroeger, en dat naar middelen moet worden omgezien om daarin verlichting aan te brengen.

Hij heeft van deze meening doen blijken door het in het vorig jaar voor landrente uitgetrokken bedrag met twee miljoen gulden te verminderen, door eene verhooging van den inkoop prijs van de koffie voor te stellen en door bij de behandeling dezer wetsontwerpen in de Tweede Kamer mede te deelen dat hij met den Gouverneur-Generaal in overleg zal treden over eene verbetering en vermindering van de bedrijfsbelasting.

Het eindrapport van den directeur van binnenlandsch bestuur over de onlusten in Bantam is nog niet hier te lande ontvangen.

§ 3. De ondergeteekende, erkentelijk voor het oordeel over zijn ijver, werkzaamheid en belangstelling in

het lot der inlandsche bevolking uitgesproken, zal zeer gaarne en met den meesten ernst trachten zich los te maken van de eigenschappen die men in hem als staatsman, aan het hoofd van het Departement van Koloniën, meent te moeten afkeuren.

Bij de toelichting dezer begrooting heeft hij zich veroorloofd korthedshalve te verwijzen naar hetgene door hem gedurende eene lange parlementaire loopbaan, gelijk hij meende, zonder dubbelzinnigheid gezegd en verricht is, omdat, na het door de Regeering bij haar optreden in de openingsrede ontwikkelde koloniaal program, ook daarin overvloedig bewijs voorhanden is, dat hij zich doordrongen gevoelt van de hooge roeping, welke Nederland tegenover zijne overzeesche bezittingen te vervullen heeft.

Die roeping kan, naar de overtuiging des ondergeteekenden, niet enkel zijn, dat Nederland zijne heerschappij over Nederlandsch-Indië dienstbaar make aan de bevordering van eigene stoffelijke welvaart, maar zij brengt ook voor Nederland al de plichten mede, van elk koloniaal bezit onafscheidelijk, opdat de volken, onder zijn gezag en hoede gesteld, met rechtvaardigheid en wijsheid overeenkomstig hunnen aanleg, hunne zeden en hunne behoeften bestuurd, steeds ruimer deel krijgen aan het genot van al die voorrechten en weldaden, die voor hen kunnen zijn weggelegd bij het behoud der betrekkingen en bij versterking der banden met een volk als het Nederlandsche, welks eer niet gedooft dat het zijne hooge plaats in de rij der Christen-natiën verlieze.

Wat aangaat de opmerking, dat de ondergeteekende zijne individuele godsdienstige denkbeelden al te zeer op den voorgrond plaatst en voor zijne theologische opvatting partij kiest tegenover andere, die staatsrechtelijk evenzeer recht van bestaan hebben en door andere Nederlanders, insgelijks te goeder trouw en met warmte, worden beleefd, meent de ondergeteekende met de meeste bescheidenheid, dat het hem billijkerwijze tot een verwijt zoude mogen worden gemaakt, indien hij bij de, waarlijk niet altijd door hem uitgelokte, bespreking of behandeling van staatkundige vraagstukken, waarbij in meerdere of mindere mate de door God geopenbaarde Waarheid en de door haar den mensch en der menschheid gestelde eischen betrokken zijn, eene andere dan zijne opvatting en overtuiging wedergaf. Nooit evenwel heeft hij geweigerd terechtwijzing voor zijne dwalingen te ontvangen en, zonder iemands goede trouw te verdenken, komt het ook bij hem niet op, aan anderen het recht op hunne persoonlijke meeningen of geloofsovertuigingen te willen betwisten noch de zijne hun te dringen. Bij den strijd der meeningen, ook op dit gebied, kan men er echter zeker van zijn dat het licht zal doorbreken en van lieverlede vele vooroordeelen, die thans aan de ontwikkeling der maatschappij nog schade doen en de rust en welvaart der volken verstoren, zullen worden afgelegd.

De ondergeteekende mag niet toegeven dat de benoeming van den heer Sol, het gebeurde met de beri-beri-commissie en de oproeping van een ondergeschikt ambtenaar uit Atjeh getuigen voor zijn gemis aan gouvernementeelen zin.

Onder verwijzing naar al hetgeen daarover reeds in de Tweede Kamer verhandeld is, bepaalt hij zich hier tot de mededeeling, dat, naar zijne innige overtuiging, door de benoeming van den heer Sol het vertrouwen van Nederlandsch-Indië in de rechtvaardigheid der Nederlandsche Regeering is versterkt en de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië met een hoogst bekwaam en ijverig lid is verrijkt; — dat door te zwichten voor den aandrang van negen leden der beri-beri-commissie, die na de verschijning van een door niemand langer in bescherming genomen geschrift weigerden zich van de taak, welke zij bereidwillig hadden op zich genomen, in het belang van het Indische leger en de menschheid te kwijten, de ondergeteekende zijn zegel zoude gehecht hebben aan handelingen evenzeer schadelijk voor de tucht onder het Indische leger als onvereinigbaar met den eerbied aan den Koning verschuldigd; — en dat de inlichtingen, verstrekt door een daartoe opzettelijk ontboden ambtenaar,

die jaren lang in Atjeh heeft doorgebracht en daar het vertrouwen van hoofden en bevolking geniet, den thans opgetreden Gouverneur-Generaal zoowel als den ondergeteekende voor de betere kennis en beoordeeling van de Atjehsche toestanden hoogst nuttig geweest zijn.

§ 4. Bij de voorgenomen wijziging van de comptabiliteitswet en het Regeeringsreglement zal ook naar de meening van den ondergeteekende het beginsel moeten worden gehuldigd dat bij de vaststelling der Indische begrooting het laatste woord aan de Wetgevende Macht in Nederland toekomt.

Gaarne geeft hij de verzekering dat hij niet op de voor te stellen wijzigingen zal vooruitloopen.

§ 5. Het is niet duidelijk waarom de omstandigheid, dat de ondergeteekende uit eigen beweging, en zonder het advies van de Indische Regeering gevraagd te hebben, enkele posten op de begrooting gebracht of verhoogd heeft, aanleiding zou behoeven te geven tot de vrees, dat hij niet genoeg bedacht is op de noodzakelijkheid van eene behoorlijke verhouding tusschen de inkomsten en de uitgaven in Indië. Ook zonder het advies van de Indische Regeering kon toch zeer wel worden beoordeeld of de financiële toestand veroorloofde tot de bedoelde nieuwe of hoogere uitgaven te besluiten. Dat nieuwe maatregelen zijn voorgedragen zonder dat de financiële gevolgen genoegzaam waren overzien, meent de ondergeteekende te mogen betwisten. Waar hij een nieuwen maatregel voorgedroeg, waarvan de financiële gevolgen nog niet met juistheid konden worden opgegeven, stond het bij hem vast, dat die van zoo weinig beteekenis zouden zijn, dat ter wille daarvan in geen geval van dien maatregel behoefde te worden afgezien.

Door den ondergeteekende zal voorzeker geen aanleiding worden gegeven tot het maken van misbruik van de aan den Gouverneur-Generaal toegekende bevoegdheid om credieten te openen boven de begrooting. Maar het kan geen misbruik worden geacht, wanneer dat middel wordt aangegrepen om te voldoen aan eischen van politiek beleid, die geen uitstel gedoogen, en de ondergeteekende is het dan ook, vooral in den tegenwoordigen staatkundigen toestand van Nederlandsch-Indië en Europa, eens met de opmerking, voorkomende in een Eindverslag der Eerste Kamer dd. 8 dezer (gedrukte stukken n°. 15), » dat wanneer in enkele gevallen, die ook bij nauwkeurige raming en berekening niet zijn te vermijden, eene credietopening werkelijk in 's lands belang moet worden geacht, de vrees om in strijd te komen met het voorgestane beginsel (om zich zooveel mogelijk van credietopeningen te onthouden) daarvan niet zal mogen terughouden ».

Uitgaven in Nederlandsch-Indië.

Iste AFDEELING.

Regeering en Hooge Colleges.

Onderafd. 1. De ondergeteekende kan het nut niet inzien van eene regeling van de jaarwedde en van het pensioen van den Gouverneur-Generaal bij algemeene verordening, want, wanneer bij de optreding van een nieuwen Gouverneur-Generaal eene andere regeling noodig mocht blijken, zou toch ook de algemeene verordening gewijzigd kunnen en moeten worden.

IIde AFDEELING.

Departement van Justitie.

1. De ondergeteekende ziet niet in, dat ten opzichte van het hierbedoelde onderwerp een advies van een van de Regeering afhankelijk ambtenaar, hoofd tevens van een

departement van algemeen bestuur, minder betrouwbaar zou zijn dan dat van een ambtenaar die op een meer onafhankelijk standpunt staat. Hij kan dan ook hierin geen reden vinden om terug te komen op de genomen beslissing, dat de Gouverneur-Generaal ten aanzien van de benoeming, de verplaatsing en het ontslag van rechterlijke ambtenaren vrij moet zijn zoowel den president van en den procureur-generaal bij het Hooggerechtshof, als den directeur van justitie te hooren. Daar de Gouverneur-Generaal naar omstandigheden moet beslissen, waar hij de beste voorlichting meent te zullen verkrijgen, zou het onraadzaam zijn hem ten deze aan het advies van eene bepaalde autoriteit te binden.

2. Er worden geen rechterlijke ambtenaren benoemd die niet minstens ééne inlandsche taal verstaan, en bij de tegenwoordige regeling van het groot-ambtenaarsexamen is eene premie gesteld op de beoefening van meer dan ééne inlandsche taal. Bij de groote verscheidenheid van talen in Nederlandsch-Indië is het niet mogelijk te eischen dat ieder rechterlijk ambtenaar de taal versta van de streek waar hij geplaatst wordt, en bij de uitoefening der rechtspraak zal vertolking van de verhooren wel steeds een onmisbaar hulpmiddel blijven.

IIIde AFDEELING.

Departement van Financiën.

Welke gedragslijn de ondergeteekende ten aanzien van de opium-quaestie denkt te volgen, meent hij voldoende te hebben kenbaar gemaakt bij de behandeling van de begrooting in de Tweede Kamer. Hij wenscht zich toe te leggen op beperking van het opiumverbruik en op wegneming van de gebreken die aan het bestaande stelsel kleven. De lessen der geschiedenis zal hij daarbij niet over het hoofd zien, en slechts na rijp beraad en niet zonder raadpleging van het Indische Bestuur zullen maatregelen worden genomen, desnoods van zeer ingrijpenden aard.

Het gewicht erkennende van krachtige maatregelen tegen den smokkelhandel, hoopt hij zich ook te dien aanzien voor overdrijving te hoeden.

IVde AFDEELING.

Departement van Binnenlandsch Bestuur.

Onderafd. 48. *Koffie.* Dat de verhooging van het plantloon met f 1 in zekere mate ongelijk werkt, heeft de ondergeteekende reeds in de Tweede Kamer erkend, doch aan elke andere wijze van betaling zou hetzelfde gebrek kleven, tenzij men misschien het toezicht op de voor de koffiecultuur vereischte werkzaamheden der bevolking zoo zeer wilde uitbreiden, dat de aan het toezicht verbonden uitgaven de uit de koffiecultuur getrokken voordeelen grootendeels zouden verslinden.

Dat de verhooging van het plantloon met f 1 nog altijd een onvoldoende maatregel is, wil de ondergeteekende niet tegenspreken. In afwachting van den uitslag van het in Indië aanhangige onderzoek naar het loon, dat de bevolking uit de gouvèrnements-koffiecultuur geniet, en van het rapport der koffie-commissie, heeft de ondergeteekende zich echter bepaald tot het minste wat onder de tegenwoordige omstandigheden voor de koffieplantende bevolking, die meer dan eenig ander deel der bevolking onder de geringe koffieoogsten der beide laatste jaren geleden had, moest en kon gedaan worden.

Wat de opmerkingen betreft omtrent de instelling van de zoo even vermelde commissie en de omschrijving van hare taak, zij het den ondergeteekende veroorloofd in de eerste plaats aan te voeren, dat hij in geen deele zijne verantwoordelijkheid op die commissie heeft overgebracht.

Zij heeft alleen tot taak een onderzoek in te stellen en van dat onderzoek verslag te doen. Aan de Regeering verblijft de beslissing, en die beslissing zal zij nemen op hare eigene verantwoordelijkheid. En is het te verwonderen dat de Regeering voorlichting noodig acht, waar na de jarenlange overwegingen, die aan de belangen der koffiecultuur zijn gewijd geweest, nog zoo groot verschil van gevoelen bestaat, niet alleen onder deskundigen, maar ook onder de opvolgende hoofdamttenaren die met de leiding dier cultuur op Java belast zijn geweest? De jongste discussie in de Tweede Kamer heeft den ondergeteekende nog versterkt in zijn verlangen om door een uitkundige mannen samengestelde commissie te worden voorgelicht, want ook bij die belangrijke discussie, even als bij die welke bij de behandeling der Indische begroting voor 1888 gevoerd werd, is gebleken dat zeer verschillend geoordeeld wordt over den weg, die ten aanzien van de gouvernementen-koffiecultuur dient gevolgd te worden.

In de omschrijving van de taak der commissie is de uitbreiding der gouvernementen-koffiecultuur geenszins op den voorgrond gesteld; integendeel is daarbij het eerst sprake van de belangen der bevolking, en de ondergeteekende zou dan ook niet wenschen de bevolking tegen haren zin tot uitbreiding van de gouvernementen-cultuur te noodzaken, allermint in die streken, waar zij haar geen voldoende inkomsten en den lande geen noemenswaardig voordeel verzekert.

Naar het in § 6 van art. 56 van het Regeeringsreglement gestelde desideratum moet ook ten aanzien van de koffiecultuur gestreefd worden, door haar voor de bevolking zoo voordeelig te maken dat de gouvernementen-cultuur in vrije cultuur kunne overgaan. Omtrent den tijd, waarop men zal kunnen komen tot een toestand, waarbij de tusschenkomst des bestuurs niet langer vereischt wordt, kan nu evenwel nog niets met zekerheid worden gezegd.

Intrekking van de verplichte cultuur in enkele gewesten of enkele gedeelten van gewesten, waar zij der bevolking geen of weinig voordeel oplevert en de opbrengst dan ook zeer gering is, is ook naar het oordeel van den ondergeteekende een zeer geschikt middel om een der grootste bezwaren, welke aan die cultuur verbonden zijn, op te heffen.

Voorshands is de ondergeteekende van oordeel, dat, al wordt in eenige streek de gedwongen cultuur opgeheven, daarom nog niet van het monopolie van levering kan worden afgezien, zoolang althans dit monopolie nog in andere gewesten behoort te blijven gehandhaafd.

Onderafd. 51. Kina. De ondergeteekende kan de wenschelijkheid van een geleidelijke opheffing der gouvernementen-kinaonderneming niet erkennen, en had dan ook niet daàrop, maar alleen op een beperking van de aanplantingen bij die onderneming het oog in zijn antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer. Voor de ontwikkeling van de kinacultuur zijn gestadige wetenschappelijke onderzoekingen en beleidvolle proefnemingen van het grootste belang, en het zou stellig ten nadeele strekken van de particuliere cultuur, wanneer aan de onderzoekingen en proefnemingen bij de gouvernementen-kinaonderneming, wier uitkomsten ten bate komen van alle kinaplanters, een einde werd gemaakt. Er is zeker niets tegen in te brengen dat de onderneming, bij het groote nut dat zij reeds gesticht heeft en nog stichten kan, eenige voordeelen aan 'slands schatkist oplevert; maar door te groote uitbreiding der aanplantingen zou de onderneming een karakter kunnen verkrijgen dat daaraan vreemd behoort te blijven, en hiertegen dient dus te worden gewaakt.

Onderafd. 52. Boschuizen. De voorname reden, waarom de uitvoer van djatihout van Java naar Europa tot dusver zoo weinig te beteekenen heeft gehad, is hierin gelegen, dat de Javasche djatibossen betrekkelijk zoo weinig balken van groote afmetingen opleveren. »Al het

djatihout van groote afmetingen,» (zoo leest men in het Koloniaal Verslag van 1885, bladz. 190), »dat de bosschen opleveren, vindt op Java zelf gereeden aftrek; er is dus geen reden om voor dat hout elders een markt te zoeken; en het hout van kleinere afmetingen schijnt hier te lande geen voldoende prijzen te kunnen behalen». Zoolang deze toestand — waarin wellicht verbetering zal komen naarmate de onder technisch beheer geplante en onderhouden bosschen productief worden — bestaat, zou een zeer aanzienlijke uitbreiding van het getal houtkapondernemingen, als in het Voorloopig Verslag bedoeld wordt, slechts leiden tot een overlading van de markt op Java met klein hout dat ook buiten Java niet te plaatsen is, en het is te voorzien dat de ondernemers van bestaande houtkap-exploitaties tegen zoodanige uitbreiding dezelfde klachten zouden doen hooren, welke nog niet lang geleden door hen zijn ingebracht tegen de exploitatie van djatibossen voor rekening van het Gouvernement.

Acht de ondergeteekende het dus niet aanbevelenswaardig den in het Voorloopig Verslag aangewezen weg in te slaan, hij is evenwel volkomen overtuigd van de wenschelijkheid om maatregelen te nemen die er toe kunnen leiden, dat van het djatihout en in het algemeen van de talrijke goede houtsoorten in Indië in ruimer kring partij worde getrokken dan thans het geval is. Reeds is hij dan ook met den Gouverneur-Generaal in overleg getreden omtrent hetgeen gedaan zou kunnen worden om gegevens aangaande de technische eigenschappen der Indische houtsoorten te verzamelen en algemeen bekend te maken, opdat daarnaar meer vraag ontsta.

Onderafd. 54. Paketvaart. De ondergeteekende kan niet toegeven dat de op bladz. 103 van het Koloniaal Verslag voorkomende vergelijking van de financiële resultaten van het contract met de Nederlandsch-Indische stoomvaartmaatschappij en van het nieuwe contract met de Koninklijke Paketvaartmaatschappij eenzijdig is. Onmiddellijk na de mededeeling van het verschil in het uit te keeren subsidie worden de voornaamste wijzigingen in de andere voorwaarden vermeld, ook die welke in het voordeel van de schatkist zijn, zooals de verlaging van de tarieven.

In het Voorloopig Verslag wordt om een opgave gevraagd van de geldelijke uitkomsten betreffende het vervoer van gouvernementen-reizigers en goederen en het huren van schepen gedurende het laatste jaar waarover de Regeering gegevens heeft, en daar naast een opgave hoe die uitkomsten zouden geweest zijn, wanneer in dat jaar reeds het nieuwe contract had gegolden. Naar aanleiding van deze vraag neemt de ondergeteekende de vrijheid te verwijzen naar de aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende Memoriën van Toelichting en van Antwoord betreffende het wetsontwerp houdende machtiging tot het sluiten van een overeenkomst voor de bediening van de pakketvaart in den Nederlandsch-Indischen Archipel gedurende de jaren 1891 tot en met 1905 (gedrukte stukken 1887—1888—85). Op bladz. 8 der Memorie van Toelichting en op bladz. 5 der Memorie van Antwoord werd reeds vermeld dat over 1885 en 1886 (gegevens over 1887 zijn niet beschikbaar) door het nieuwe tarief een besparing zou verkregen zijn van f 215 000 en f 205 000 op het vervoer van gouvernementen-passagiers en goederen. Voor een dergelijke vergelijking van de kosten aan het huren van schepen verbonden, zijn geen volledige gegevens voorhanden; anders zou daarvan ongetwijfeld reeds bij de behandeling van het zooveen bedoelde wetsontwerp gebruik zijn gemaakt. Dat de besparing op de huurprijzen van schepen onder het nieuwe contract vrij groot kan zijn, blijkt trouwens reeds uit de cijfers welke op blz. 5 en 6 der zooveen vermelde Memorie van Antwoord voorkomen.

Vde AFDEELING.

Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid.

1. Terwijl de ondergeteekende geene afwijking be-

7de VERGADERING. — 14 DECEMBER 1888.

oogt van het voorschrift van art. 125 van het Regeeringsreglement, bepalende dat de inrichting van het openbaar onderwijs bij algemeene verordening geregeld wordt » met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen », kan hij niet de gevraagde verzekering geven, dat subsidiën alleen zullen worden verstrekt aan zoodanige bijzondere scholen, waar alle godsdienstig onderwijs zal zijn uitgesloten, opdat voor geene krenking van de godsdienstige gevoelens der ouders ooit eenige vrees behoeve te bestaan. Immers, indien men overeenkomstig de zienswijze van den ondergeteekende, in navolging van hetgene ook reeds sedert lang voor Suriname bij de wet is toegelaten, voortaan ook eenige geldelijke ondersteuning verleen wil aan scholen waar ook godsdienstig onderwijs wordt gegeven, dan is het niet mogelijk van de bestuurders eener zoodanige school te vergen, dat deze door het aldaar gegeven onderwijs aan ieders behoeften, wenschen en eischen voldoen. Zij, die met zulk onderwijs geen vrede zouden kunnen nemen, zullen van zelve zich genoopt zien, tot de openbare school of tot andere inrichtingen, meer met hunne denkwijze overeenkomstig, hunne toevlucht te nemen.

De ondergeteekende is nopens dit onderwerp, en de daarmede in verband staande herziening van de bepalingen van Indisch Staatsblad 1868 n°. 81 en 1874 n°. 99, in overleg getreden met den Gouverneur-Generaal.

2. Zoowel in de eerste als in de nadere toelichting van onderafdeeling 32 van hoofdstuk I is slechts sprake van de voorziening in de godsdienstige behoeften van de militairen en van de minder gegoede leden der gemeenten, die nu zoogoed als van alle geestelijke hulp verstoken zijn en aan wier behoeften, zelfs niet bij het toevlucht nemen tot eene zeer kostbare uitbreiding van het getal der van landswege bezoldigde godsdienstleeraars, zoude kunnen gezegd worden voldaan te zijn. Rechtstreeksche ondersteuning van het zedings- en bekeeringswerk ligt niet in de bedoeling van den ondergeteekende: ook dan niet, als deze het den plicht acht oer Nederlandsche ambtenaren in Indië aan de prediking van het Evangelie en aan de verspreiding van het Christendom geen hinderpalen op te werpen.

De in het Voorloopig Verslag aangehaalde zinsnede, voorkomende op blad. 3 der Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer, geeft een indruk terug dien de ondergeteekende tijdens zijn verblijf in Indië meermalen heeft verkregen, maar eene beschuldiging bevat die zinsnede niet. Zij gewaagt slechts van opvattingen die bij ambtenaren bestonden omtrent de bedoelingen van de Regeering; en allen die korter of langer in Indië vertoefd en veler houding tegenover zendingsarbeid en zendelingen gadeslagen hebben, kunnen beoordeelen of de voorstelling daarvan zoo geheel onjuist is.

Onderafd. 65, *Geneeskundige dienst, en onderafd. 65 a, Traktementen van het personeel en toelage van een vaccinateur bij het parc vaccinogène in de afdeeling Buitenzorg, benevens verdere uitgaven voor die inrichting.* Op de vraag, of de Regeering van de op de begrooting gebrachte verhooging van het bedrag tot het nemen van maatregelen tegen de syphilis gebruik zal maken, kan de ondergeteekende antwoorden, dat hij den Gouverneur-Generaal heeft aangeschreven, overeenkomstig de bedoeling van de Tweede Kamer, voorshands op den tot nu gevolgden voet voort te gaan; doch dat hij hem tevens een onderzoek heeft opgedragen naar de werking en uitkomsten van het thans bestaande stelsel, in verband met de daaraan bestede en steeds klimmende uitgaven, in 1868 f 46 000, maar nu reeds f 142 000 bedragende.

Wat het parc vaccinogène betreft, heeft de ondergeteekende gemeend den Gouverneur-Generaal de vraag te moeten stellen, of er geene mogelijkheid zou bestaan dat dergelijke kweekplaatsen van koepokstof tot stand kwamen door particulier initiatief, des noodig, met geldelijke ondersteuning der Regeering. Het thans uitgetrokken bedrag zou zodoende aan meer dan ééne inrichting kunnen ten goede komen; terwijl het nu zelfs voor de ééne inrichting, die

verlangd werd en wier kosten reeds terstond op ongeveer f 30 000 geraamd werden, te eenenmale onvoldoende is.

Men begrijpt licht, waarom de ondergeteekende huiverig zijn moest zulke aanzienlijke som voor één enkel parc vaccinogène aan te vragen, als men bedenkt, dat met een twaalfstal van zulke inrichtingen hier te lande en met de betere hier beschikbare hulpmiddelen nog bij lang niet aan de behoefte aan *animale* inentingsstof onder eene bevolking van slechts 4½ miljoen zielen kan voldaan worden.

Onderafd. 67. *Mijnwezen.* 1. Uit de verklaring van den ondergeteekende, dat hij geen reden ziet om het initiatief te nemen tot de hervatting van de onderhandelingen met de Billitonmaatschappij, doch bereid is om de voorstellen, die door haar mochten gedaan worden, in overweging te nemen, volgt niet dat hij werkeloos zou willen blijven als de Billitonmaatschappij niets van zich laat hooren. Integendeel acht hij het niet twijfelachtig dat bij tijds voorzieningen zullen moeten worden getroffen voor het geval dat geen nieuwe overeenkomst met de Billitonmaatschappij wordt gesloten.

2. De opmerking dat er, zoodra de spoorweg ter Sumatra's Westkust tot de Ombilien kolenvelden loopt, kolen uit die velden moeten kunnen worden afgevoerd, is zeer juist. De Regeering zal dan ook niet nalaten zorg te dragen dat tijdig eene beslissing — zij het slechts eene voorloopige — aangaande de exploitatie dier kolenvelden kunne genomen worden.

Vide AFDEELING.

Departement der Burgerlijke Openbare Werken.

Den ondergeteekende zijn geen voorbeelden bekend van plotselinge staking van de werkzaamheden aan openbare werken ten gevolge van de in het Voorloopig Verslag aangewezen oorzaak. Vordert een openbaar werk sneller, en vereischt het diensgevolge in eenig jaar hoogere uitgaven dan men bij het opmaken van de werkstaten berekend had, dan pleegt men het niet te staken, doch de voor de voortzetting benoodigde gelden, voor zoover die niet uit den post voor onvoorziene uitgaven kunnen worden gevonden, vrij te maken door de uitvoering van andere nog niet begonnen werken, die voor uitstel vatbaar zijn, tot een volgend jaar te verschuiven.

Hoezeer ook gestreefd wordt naar juiste ramingen, zoowel van de aan eenig werk verbonden kosten als van den tijd waarin het kan worden voltooid, zal het wel steeds voorkomen dat de uitkomsten niet met de raming overeenstemmen.

Onderafd. 76 a. *Werken tot verdere uitrusting van de haven Tjandjong Priok (Batavia).* Het groote belang dat er in gelegen is om de haven spoedig van een droogdok te voorzien, wordt door den ondergeteekende niet uit het oog verloren. Hij hoopt dan ook dat weldra eene beslissing zal kunnen genomen worden aangaande de hangende concessieaanvraag betreffende de oprichting van een reparatiewerk met droogdok aldaar. De vraag, of het droogdok een vast dan wel een drijvend dok moet zijn, is ook aan het oordeel van den Gouverneur-Generaal onderworpen. Blijkt aan een vast dok de voorkeur gegeven te moeten worden, dan zal de ondergeteekende niet aarzelen om de daarvoor noodige gelden aan de Staten-Generaal aan te vragen.

Wordt tot den bouw van een vast dok besloten, dan zal toch het 3000-tons-dok der marine voorloopig ter beschikking van den eventueelen concessionaris gesteld kunnen worden.

Onderafd. 80. *Post- en Telegraafdienst.* 1. Tegen eene verlaging van het porto der drukwerken, documenten (»papiers d'affaires») en monsters uit Nederland naar Oost- en West-Indië, en omgekeerd, bestaat bij den ondergeteekende geen bezwaar, mits deze verlaging, om de redenen door zijnen ambtsvoorganger in de zitting der

Tweede Kamer van 29 November 1887 (blz. 292) medegedeeld, voor *alle* mails gelijk zij. Ter zake is nog een overleg met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid hangende, dat, naar de ondergeteekende vertrouwt, eerlang tot eene beslissing zal leiden.

Kan de wekelijksche Nederlandsche maildienst tusschen Nederland en Oost-Indië zonder groote vermeerdering van uitgaven ook na Mei 1889 verzekerd worden, dan is de ondergeteekende gaarne bereid zijnerzijds daartoe mede te werken. Een voorstel der beide betrokken stoomvaartmaatschappijen betreffende deze zaak is nog bij de Regeering in onderzoek.

2. De verzending van pakjes naar en uit Indië geschiedt, om de redenen vermeld op blz. 130 van het Koloniaal Verslag van 1887, buiten de bemoeienis van de Indische posten. Overigens meent de ondergeteekende te mogen verwijzen naar hetgeen is medegedeeld op blz. 23 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende hoofdstuk IX der Staatsbegroting voor 1888 (gedrukte stukken 1887—1888, 2, IX, n°. 11).

3. Zooals reeds meermalen is medegedeeld, bestaat het voornemen om, behalve de onlangs tot stand gekomen telegraphische verbinding van Oost-Java met Bali en Makassar, eene kabelverbinding te maken van Makassar met Bandjermasin, Pontianak, Billiton, Banka en Palembang, in aansluiting aan het bestaande telegraafnet op Sumatra. De ondergeteekende achtte het echter, met het oog op den tegenwoordigen toestand der Indische financiën niet raadzaam om reeds op deze begrooting een zoo aanzienlijk bedrag uit te trekken als noodig zou zijn voor de thans aan de beurt zijnde verbinding, namelijk die van Makassar naar Bandjermasin.

Wat de telegraphische verbinding met Atjeh betreft, is de ondergeteekende met zijn voorganger (zie bladz. 19 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Indische begrooting voor 1888) van oordeel dat deze niet de voorkeur moet hebben boven de hierboven bedoelde verbinding met de overige buitenbezittingen.

Onderafd. 81. Spoor- en tramwegen en stoomwegen. Zooals reeds op bladz. 5 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende deze begrooting werd medegedeeld, bestaat bij de Regeering het voornemen niet om eene spoorwegverbinding van Magelang naar Djokjokarta aan te leggen, doch is de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij van plan om die beide plaatsen door middel van een stoomtramweg aan elkander te verbinden.

VIIde AFDEELING.

Departement van Oorlog.

Daar ten vorigen jare volstrekt niet is besloten om geregeld ieder jaar groote manoeuvres op Java te houden, maar alleen eene beslissing voor één jaar is genomen, kan bezwaarlijk worden gezegd dat de groote manoeuvres door den ondergeteekenden weder afgeschaft zijn. Tot het houden van die manoeuvres in 1888 werd besloten *in strijd* met het advies van den onlangs afgetreden landvoogd, en ook in vroegere jaren is dergelijk militair vertoon in de binnenlanden van Java o. a. door den Raad van Nederlandsch-Indië ernstig ontraden. De ondergeteekende vond daarom ook geen vrijheid om voor dit doeleinde weder een niet onaanzienlijk bedrag op de begrooting uit te trekken, zoolang niet de practijk zelve uitspraak zou hebben gedaan omtrent de juistheid der gerezen bedenkingen.

Tot dusver is omtrent de in dit jaar gehouden manoeuvres nog geen ander officieel bericht bij het Departement van

Kolonien ontvangen dan dat de kosten daarvan de tot hare bestrijding uitgetrokken som van f 30 000 met f 2 000 hebben overschreden. De ondergeteekende kan zich eenig begrip vormen van de aan zulke manoeuvres op Java, ook voor het leger zelf, verbondene groote bezwaren, doch hij mist vooralsnog de noodige gegevens om het nut en de noodzakelijkheid van eene herhaling dier oefeningen, waarbij vooral aan een oorlog tegen een *Europeeschen* vijand gedacht wordt, te beoordeelen.

Onderafd. 94. Aangezien de korpsen barisan dienen om te voorzien in de behoefte aan eene gewapende macht op het eiland Madura, en de dienstneming bij die korpsen geheel vrijwillig is, wordt de bedoeling van de vraag, op welken grond het recht berust om die korpsen in stand te houden, door den ondergeteekende niet begrepen.

VIIIste AFDEELING.

Departement van Marine.

1. De ondergeteekende mag de opmerking niet terughouden, dat van eene blokkade der kusten van Atjeh, waarvan in het Voorloopig Verslag melding gemaakt wordt, sinds lang geen sprake meer is. Zooals op blz. 6 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende deze begrooting gezegd werd, zijn er eenige landschappen voor allen in- en uitvoer gesloten en maakt het een punt van overweging uit dien maatregel nog op enkele andere landschappen, en wel bepaaldelijk ter noordkust, toe te passen.

Terzelfde plaatse werd medegedeeld, dat het ook een punt van overweging uitmaakt de scheepsmacht in de wateren van Atjeh te vermeerderen, ten einde den zooeven bedoelden dwangmaatregel, alsmede het verbod van invoer van krigsbehoeften, met meer klem te kunnen handhaven.

2. Op de vraag naar de bestemming van het thans gebouwd wordende stoomschip voor de Indische militaire marine meent de ondergeteekende te moeten antwoorden, dat het — zooals de vorige Minister reeds heeft gezegd op blz. 27 van zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de Indische begrooting voor 1888 — bestemd is voor een indrukwekkend machtsvertoon en voor een zeer krachtig optreden tegenover inlandsche staten. Daardoor wordt evenwel niet uitgesloten dat dit schip, evenals trouwens de overige schepen der Indische militaire marine, in tijd van oorlog met een Europeeschen vijand het auxiliair eskader zooveel mogelijk zal bijstaan. De schepen van de gouvernementmarine zijn in het geheel niet bestemd voor oorlogsgebruik en kunnen dus geen type opleveren voor de schepen van de Indische militaire marine.

Over het denkbeeld, om de herziening van het Koninklijk besluit van 16 November 1866 (Indisch Staatsblad 1867, n°. 56) aan eene Staatscommissie op te dragen, is in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer niet gesproken. Op bladz. 31 werd het denkbeeld besproken om door eene commissie advies te doen uitbrengen *over de wijze waarop de maritieme middelen in Indië moeten zijn samengesteld*, met andere woorden: over de formatie der vloot in Indië. Of de herziening der regelingen, in het aangehaalde Koninklijk besluit vervat, beter kan worden voorbereid door eene commissie, die bezwaarlijk met de practijk der toepassing van de bestaande regelingen bekend zou kunnen zijn, dan bij de betrokken departementen zelf, meent de ondergeteekende te mogen betwijfelen. Dat het besluit van 1866 moet worden nageleefd, zoolang het niet gewijzigd is, wordt gereedelijk toegegeven.

Uitgaven in Nederland.

IIIde AFDEELING.

Departement van Financiën.

Onderafd. 9. De rekening met het Departement van

Financiën ter zake van de in 's Rijks schatkist aanwezige Indische geldmiddelen wijst op dit oogenblik een voordeelig saldo aan van nog geen 14 miljoen gulden. Zooals reeds op blz. 32 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer is medegedeeld, wordt het niet raadzaam geacht een gedeelte van de Indische gelden tot buitengewone aflossing der Indische schuld aan te wenden, omdat de diensten van 1888 en 1889 waarschijnlijk met nadeelige saldo's zullen sluiten.

VIIde AFDEELING.

Departement van Oorlog.

Onderafd. 44a. Indische brigade. De ondergeteekende meent in herinnering te mogen brengen dat reeds in 1873, met volle medewerking van de Wetgevende Macht, in beginsel besloten werd tot de oprichting eener zoogenaamde Indische brigade. Dat het denkbeeld tot dusver niet tot uitvoering kwam, was slechts een gevolg van de omstandigheden, en de ondergeteekende vertrouwt dat hij, door het uittrekken van eenen memoriepost, voldoende blijk heeft gegeven van zijn voornemen om, bijaldien de uitvoerbaarheid van het denkbeeld nader aan het licht treedt, de oprichting van het korps vooreerst op zeer bescheiden wijze voor te bereiden. Hij gewaagde dan ook in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 30 November jl. slechts van eene voorgenomen »proef op kleine schaal." Leidt die proef tot de overtuiging, dat eene ruimere organisatie nuttig en noodig is, dan zal natuurlijk tot het doen der daartoe vereischte meer aanzienlijke uitgaven eerst de bewilliging noodig zijn van de Volksvertegenwoordiging.

Spoorweg Warong Bandreg—Tjilatjap.

De in het Voorloopig Verslag ontwikkelde beschouwingen over de vraag, welke richting de beste zou zijn voor eene doorgaande spoorwegverbinding van Batavia met het oostelijk gedeelte van Java, kunnen, naar het voorkomt, geen gewicht in de schaal leggen bij de beoordeeling van het voorstel om de Preanger lijn tot Tjilatjap door te trekken. Immers er is thans geen keuze van eene richting voor eene doorgaande verbinding over Java te doen, maar eene beslissing te nemen aangaande de vraag, of de op geringen afstand van elkander gelegen eindpunten der staatsspoorwegen op Java al dan niet aan elkander zullen worden verbonden, met andere woorden: of al dan niet de leemte zal worden aangevuld die thans nog bestaat in het groote werk ter verbetering van de verkeersmiddelen op Java, dat in 1875 ter hand genomen en sedert met kracht en volharding voortgezet werd. Bij de beantwoording van die vraag kan men zich bezwaarlijk laten leiden door opvattingen aangaande de wenschelijkheid van eene spoorwegverbinding tusschen Batavia en Samarang langs de noordkust van Java.

Het groote nut van de lijn Warong Bandreg-Tjilatjap en voor de defensie en voor de te doorsnijden en de aangrenzende streken is in de Memorie van Toelichting uitvoerig aangetoond, en het in die Memorie gezegde is in het Voorloopig Verslag niet weersproken.

Dat de exploitatie, althans in den aanvang, weinig winst zal opleveren, is niet onwaarschijnlijk, maar men behoeft niet zoover te gaan om op verliezen te rekenen naar aanleiding van hetgeen in bijzonder ongunstige omstandigheden, waarop de aandacht werd gevestigd op bladz. 150 van het Koloniaal Verslag, in 1887 is ondervonden bij den spoorweg Djokjokarta-Tjilatjap. De kans op geringe inkomsten zal te meer doen streven naar eenvoudige en goedkope exploitatie, o. a. door invoering van tramwegtreinen of treinen bestaande uit licht materieel, waaromtrent de ondergeteekende blijkens bladz. 146 van het Koloniaal Verslag met den Gouverneur-Generaal in overleg is getreden.

Overigens moet niet vergeten worden dat de aanleg van een spoorweg, in eene streek als die welke door de lijn Warong Bandreg-Tjilatjap zal doorsneden worden, nevens de opbrengsten uit de exploitatie zeer belangrijke indirecte voordeelen oplevert, door het meerdere vertier dat het nieuwe communicatiemiddel doet ontstaan, en door de besparingen die verkregen worden op het vervoer van personen, producten en andere goederen voor rekening van het Gouvernement.

Middelen in Indië.

1. Voorshands bestaan er bij den ondergeteekende verschillende bezwaren tegen verlaging van den canon verschuldigd voor de reeds in erfpacht uitgegeven perceelen; bezwaren, die hij uitvoerig in de Tweede Kamer besproken heeft. Alvorens omtrent deze zaak een bepaald oordeel uit te spreken, moet hij bekend zijn met het gevoelen der Indische Regeering, dat reeds door den vorigen Minister is gevraagd; welke vraag onlangs door den ondergeteekende bij den Gouverneur-Generaal is in herinnering gebracht.

2. Het is ook de wensch van den ondergeteekende dat de particuliere industrie, vooral in de buitenbezittingen, niet bemoeilijkt maar aangemoedigd worde. Hij twijfelt er ook niet aan, dat de Indische Regeering zooveel mogelijk in die richting werkzaam zal zijn.

De Minister van Koloniën,

KEUCHENIUS.

»De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend met de mededeeling van dit Antwoord aan de Vergadering haar Eindverslag te kunnen sluiten.

Vastgesteld 13 December 1888.

VAN GENNEP.

INSINGER.

FRANSEN VAN DE PUTTE.

VAN DER GOES VAN DIRKLAND.

VAN WELDEREN RENGERS.